

ENFORMASYON ÇAĞINDA KÜTÜPHANELERİN DURUMU

Öğr. Gör. Nurhayat VAROL
Fırat Üniversitesi
Teknik Eğitim Fakültesi
nvarol@firat.edu.tr

Özet

Enformasyon olgusu insan hayatının her safhasında etkin rol oynayan olgudur. Bilgi toplumu kimliğini kazanmada yeni teknolojilerin etkileri büyük önem taşır. İletişim ve bilişim teknolojilerindeki hızlı gelişme sonucunda, bilgiye erişim metodolojisi değişime uğramış gözükmemektedir. Bilgi çağını yakalamak toplum hayatının her alanında; özel sektörde, kamu alanında, iş ve endüstri dünyasında, bilim alanında, eğitimim her safhasında ve gündelik hayatta gerçekleşecek bilgiye erişimdeki hareketliliği önceden tahmin etmekle yakından ilişkilidir.

Toplumlar bilgili ve kültürlü oldukları ve eğitime gereken önemi verdikleri ölçüde kendilerini diğer ülkelere kabul ettirebilirler. Eğitilmiş insan gücü, eğitim kurumlarının ve bunların bir parçası olan bilgi merkezlerinin işbirliğiyle mümkün olabilir.

Birkaç yıl öncesi dahi üniversite katalogları hazırlanırken, kütüphane imkanlarına önemli bir bölüm ayrılır ve bir bakıma kütüphanedeki kitap, periyodik, dergi, mecmua, gazete vb basılı materyalin çokluğu, ilgili üniversitenin gelişmişliğinin simgesi olarak gösterilmeye çalışılırdı.

İnternet'in yaşantımıza girmesiyle kütüphanelerimizde bu teknolojiye uyum sağlamak zorunda kalmışlardır. İnternet ve diğer iletişim sistemlerindeki gelişmeler sonucunda, elektronik kütüphanecilik, kütüphane otomasyonu ve bilgiye erişim kavramlarında yeni ufuklara doğru önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Üniversiteler bilgiye erişim amacıyla İnternet ve WAP teknolojileri üzerinden hizmet verme yarışlarına başladıkları bir dönemde, hala klasik kütüphane anlayışı ile okuyucularına belirli kapalı mekanlarda hizmet vermeyi sürdüren kütüphanelerimiz mevcuttur. Nedeni; var olan bu teknolojiden yeterince yararlanmayı beceremeyen yöneticilerin varlığı olabilir.

Klasik kütüphanelerde raflarda dizili binlerce basılı materyallerin yerini artık CD'ler ve hizmet bilgisayarları (server) almaktadır. Bilgiye uzaktan erişimi sağlamak için kurulan şirketler, 24 saat sürekli hizmet vermektedir. Bu hizmetler karşılığı alınan ücretlerle geçinen şirketlerin sayısı günden güne artmaktadır

Bu çalışmada kütüphanecilik açısından uzaktan bilgiye erişim ile ilgili gelişmeler ele alınacak, on-line yayıncılık türleri kıyaslanacak, kullanıcıların karşılaştıkları sorunlar irdelenecek ve somut öneriler getirilecektir.

1.) Giriş

Bilgi çağı olarak adlandırılan 21. yy. da bilgi toplumu olma yolundaki hedefe ulaşabilmek; bilginin üretiminden tüketimine kadar her safhada aktif rol almamızla gerçekleşebilir. Bilgi ihtiyacının artması, yeni teknolojilerin varlığı ve hızla gelişimi, enformasyon teknolojilerinin hızla modernleşmesi sonucunda bilişim alanındaki teknolojiler yaşamımızın adeta birer parçası olmuşlardır.

İnsanlar arası anında iletişim kurabilmek için ilk telefon konuşması 1876 yılında 12 kilometrelik mesafede gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa kısa zamanda iletişim alanında da büyük mesafeler aldığımız gerçektir. Bu hızı etkileyen bir hayli faktörler vardır. En büyük faktör; bilgi depolamakta kullanılan bilgisayarların bilgi iletişimde yerini almış olmasıdır. Modern iletişim ve bilgi teknolojileri, bilgiye nerede bulunursa bulunsun istendiği zaman en yararlı kalıplar çerçevesinde erişimi sağlamaktadır.

Bilgi teknolojileri ve sistemlerindeki gelişmeler son dönemlerde olağanüstü hızlanma gösterdi. Küreselleşme veya globalleşme denilen kavramların yaşandığı 20. yy. ın sonlarında da özel kurum ve kuruluşlar, kamu kesimi, eğitim kurumları, sivil toplum örgütleri kapsamlı bilgilere ve istatistiksel bilgilere ihtiyaç duymuşlardır. Özellikle son 20 yılda teknolojik yaratıcılık, yeni pazar yapıları ve iletişim servislerindeki çeşitlenmeler iletişim sektörüne çok çarpıcı değişimleri beraberinde getirmiştir.

21..yy.da insan hayatı bilimle şekillenecek ve devletlerin refah düzeyi, bir ülkenin sahip olduğu bilimin bütün dünya tarafından kabulü, onun dünya bilgi birikimine yaptığı katkının niteliği ve niceliği ile belirlenmektedir.

Gelişimlere paralel olarak bugün dünyada İnternet ağının hızla yaygınlaştı, akademik ve araştırma dünyasının vazgeçilmez iletişim aracı olan İnternet ağ örgüsü hızla gelişmektedir. Uluslar arası örgütler, devlet kurumları, askeri ve ticari kuruluşlar tarafından yoğun biçimde kullanılmaya başlanması sevindirici bir gelişmedir. İletilebilen ve erişilebilen bilgi hacmindeki artış bilgi toplumundaki yerimizi göstermektedir. New-York Times gazetesindeki bilgiye göre dünyada 30 yılda üretilebilen toplam bilgi hacmi bundan önceki 5000 yılda üretilen bilgiden daha fazladır. Yine bu gazetenin haftalık baskısında bulunan bilgi, 17. yy.da ortalama bir insanın yaşam boyu edineceği bilgiden daha fazla olduğunu savunmuştur.

Gelecekte Türkiye'nin Dünya Ülkeleri üzerinde yerini alabilmesi için rekabet ortamının varlığı ve o tempoya ayak uydurması kaçınılmaz olmuştur. Bu yarışta başarılı olmak, kimlik ve söz sahibi olmak için de Ulusal Bilgi Politikasının oluşturulup geliştirilerek sürekliliğinin korunması gerçeği kaçınılmazdır.

Toplumların sosyal ve kültürel alanda gelişmesinde yazılı materyallerin önemi büyüktür. Bu yazılı materyallerin toplanması, saklanması, çocuklarımıza ışık tutması, gençlerimize iletilmesi ancak kütüphaneler sayesinde gerçekleşmektedir.

Kütüphaneler;

- Düşünce ve bilgi ürünlerinin insanlar arasında paylaşılmasını sağlayan birimlerdir.
- Bilgi edinme özgürlüğünü kişilere yaşatan birimlerdir.
- Bireylerin okuma ve araştırma ihtiyacına cevap veren ve bu özelliklerini de geliştiren birimlerdir.
- Her yaşa, seviyeye, kültür yapısına sahip insanlara hizmet veren ücretsiz birimlerdir.

Eğitim kurumlarının birçoğunda, üniversitelerin tamamında kütüphaneler, il, ilçe merkezlerinde de Halk Kütüphanelerini görmek mümkündür. İletişimin hızla gerçekleştirildiği, bilgi patlamasının yaşandığı, teknolojinin hızla geliştiği günümüzde; bu yeniliklerden bütün bilim dalları, kuruluşlar yeterince yararlanmayı hedeflemişlerdir.

Dünyaya açılmak istediğimiz çağda uluslararası ilişkilere cevap verebilecek bir enformasyon teknolojisinin kütüphanelere girmesi herkesin hayali olmaktan çıkmış artık kaçınılmaz olmuştur.

Kütüphaneciler bilginin hızla geliştiği, yayıldığı bilgi dünyasında kendi rollerini yeniden belirlemek, kullanıcılarına en iyi hizmeti vermek zorunda kendilerini hissetmişlerdir. Bu görevlerini yerine getirmek için kütüphanede görev yapan elemanların teknolojiyi takip ederek, daha fazla zaman kayıp etmeden onları uygulamaya geçirmeleri ideal olanıdır.

2.) Elektronik Kütüphane Arayışı Neden

Elektronik kütüphaneler, bilgi kaynaklarını sağlama işlemlerine yeni bir yaklaşımdır. Bilgi depolama ve korumada yeni yöntemler; kullanıcılar için yeni etkileşim yollarının bulunmasını, bilgi kaynaklarını kataloglama işlemleri gibi yeni yaklaşımların oluşturulmasına neden olmuştur.

Bu yaklaşımlar ve ihtiyaçların sonucunda kütüphaneler duvarsız, rafsız kütüphaneler şeklinde gelişti. Elektronik kütüphanelerin yapılandırılmasını ve değişim sağlayan gelişmeleri şöyle sıralanabilir.

Aynı anda çok sayıda kullanım ihtiyacı,

Belirli mekan sınırını aşma,

Karşılıklı etkileşim,

Birden fazla erişim yolu olması,

Zamanın özgür ve tasarruflu

kullanımı,

Kullanıcının özelliklerine uygunluğu,

Veri gruplarının sınırlılığının
sınırlılığının aşılması,
Kullanıcı grubu içerisinde her bireyle
bağlantı kurabilme,
Kullanıcılarda sınırsız öğrenme isteği,
Kaynaklara ve verilere ulaşmada fırsat eşitliği,
Kullanıcılara sınıf, yaş farkı gözetmeksizin yaşam boyu hizmet,
Uzaktan eğitimde elektronik kütüphane desteğinin temel olması.

Elektronik Kütüphaneler şu şekilde gruplanabilir.

- 1.) Görüntü Özelliği Taşıyan Kütüphaneler: Bilginin büyük bir kısmı resimlerle anlatılmaktadır. Ancak yazı desteği de vardır. Çoklu ortam özelliği taşır.
- 2.) Metin Özelliği Taşıyanlar: Sadece metin içeriklidir, Çoklu ortam donanımına ihtiyaç duyulmamıştır.
- 3.) Hipermetin Özelliği Taşıyanlar: Metin şeklindeki belgeler arasında geçişi sağlayan linkler vardır.
- 4.) Karışık Özellik Taşıyanlar : Bu özelliklerin birden fazlasını taşırlar.

3.) Elektronik Belge

Elektronik ortamdaki yayınlara, belgelere ancak İnternet veya kütüphaneler içerisinde kurulan İntranet üzerinden ulaşılabilir.

İnternet üzerinden kütüphane servisleri her geçen gün çoğalmaktadır. Çevrim içi kütüphane katalogları CD Rom üzerinden çevrim içi ver tabanları, elektronik süreli yayın ve belgeleri çoklu ortam kullanılarak oluşturulmuş bilgileri elde edebilmektedir. Elektronik ortamdaki bilgilere ulaşım, artık tuşlarla gerçekleşmektedir. Arama motorları yardımıyla dünyanın herhangi bir yerindeki bir yayın, anında bilgisayarınıza aktarılabilir.

Aramayı yazar adına, yayın başlığına veya anahtar kelimelerle gerçekleştirmek mümkündür. Bazı adreslerde bilgiye ulaşım için üyelik kullanıcı adı ve şifre istenmektedir. Bu da ilgili üniversite kütüphanesinden temin edilebilir. Bazı adreslerde makale içeriğine ulaşmak için kredi kartı ile ödeme yapmak gerekirken bu olay kullanıcılar arasında doğal olarak güvensizlik kaygısı oluşturmakta ve kişinin çekingen davranmasına neden olabilmektedir.

Bazı adreslerde de yayınların özeti ve istenirse içeriği görülebilir ve bilgisayara indirilebilir

Elektronik ortamdaki makalelere yazar ismi veya anahtar kelimelerle ulaşmak mümkün olduğu gibi özet ve asıl belgeyi de indirmek mümkün.

Web ortamında kişinin bilgi taramasını sağlıklı yapabilmesi için bazı temel bilgisinin olması ve amacını belirlemesi gerekmektedir. Web üzerindeki sorgulama mekanizmaları (arama motorları) Altavista, İyinet, Arabul, Nerede, Superonline, Yahoo gibi servisler üzerinden konu ile ilgili anahtar kelimeler kullanılarak arama yapılabilir. Kaynağa veya içeriğe ulaşmak için bazı önemli hususları da göz ardı etmemek gerekir. Bunlar;

Web üzerinden erişimi olan kütüphanelere bağlanıp taramalar yapılabilir,

Kullanılacak anahtar kelimeler dikkatlice seçilmeli,

Web üzerinde çok geniş alanda boşuna zaman geçirmemek için fazla sayıda anahtar kelime girilerek tarama aralığı daraltılabilir,

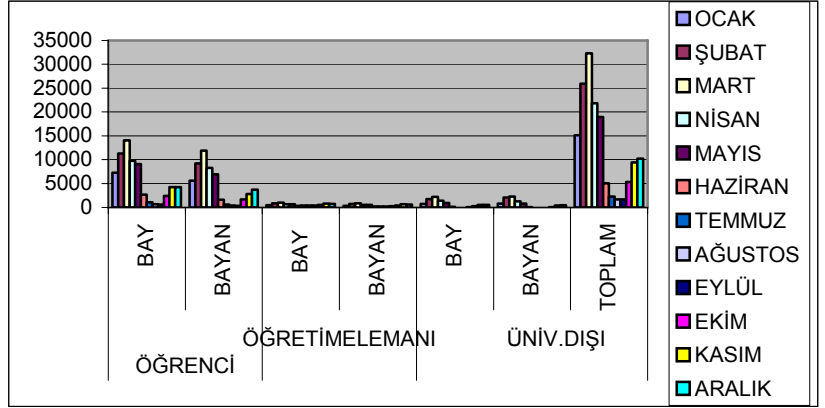
Ulaşılan adreslerde belki zincirleme bulunacak linkler kullanıcıyı başka adreslere götürecektir. Kullanıcı çekinmeden bu sitelere girebilmelidir

İnternet'in iletişim alanına girmesi ile bilgi sağlama hizmetlerinde meydana gelen gelişme ve değişimler, bilgi arama ve bilgiye erişimi çok büyük ölçüde değişime uğratmıştır. Elektronik süreli yayın arşivlerinin kullanıcı sayısı hızla arttığı halde kütüphaneyi bizzat ziyaret ederek süreli yayın takibi yapan kullanıcı sayısı azalmıştır.

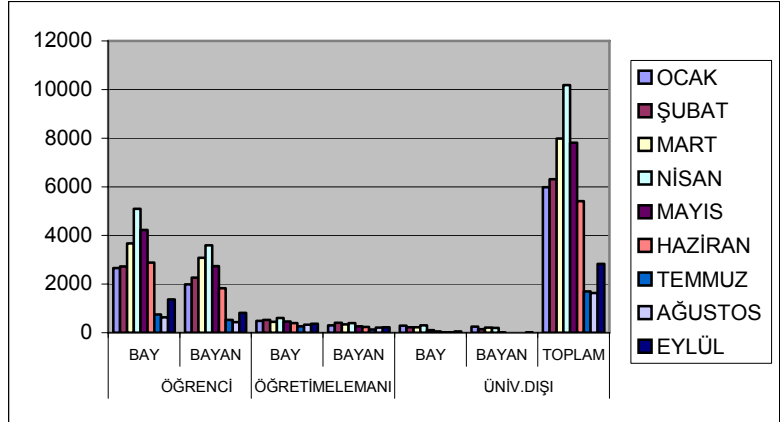
Fırat Üniversitesinde 1980'li yılların sonlarından itibaren EARN sistemiyle gerçekleşen iletişim kullanılmaktaydı. Daha sonra İnternet hizmete girdi. Ancak yoğun olarak 2000 yılından beri Öğretim elemanları ve öğrenciler tarafından kullanılmaktadır. Fırat

Üniversitesi Kütüphanesinde alınan istatistik bilgiler aylar ve okuyucu kitleleri koordinatlarında grafik halinde verilmiştir.

1999 YILI SÜRELİ YAYINLAR BÖLÜMÜ İSTATİSTİK GRAFİĞİ (OCAK-ARALIK)

2000 YILI SÜRELİ YAYINLAR BÖLÜMÜ İSTATİSTİK GRAFİĞİ (OCAK-EYLÜL)

Görüldüğü gibi 2000 yılında aylar bazında ziyaretçi sayısı azalma göstermiştir. Özellikle üniversite dışı ziyaretçilerde bu fark oldukça açıktır. Kaynaklara ulaşımı amaçları doğrultusunda hızlı iletişim araçlarını kullanarak daha etkin kullanmışlardır. Bu demektir ki; elektronik ortamlardaki bilgilerin hizmet alanı daha geniş, daha rağbet gören bir teknoloji olmakla birlikte yalnız eğitim kurumlarına değil halka da hizmet ederek bilimsel katkısıyla birlikte insanların kültür seviyelerinin artmasında aktif rol oynamıştır. Meslek sahibi insanlar,

serbest meslek grubu, emekliler, ev hanımları, gençler vb. dileyen herkese ilgi alanına göre bilgiyi sunarlar.

4. E- Kütüphane Kullanım Avantajları ve Karşılaşılan Sorunlar

Kullandığımız modern teknolojilerin avantajları ve beraberinde getireceği sınırlılıkların olması kaçınılmazdır. Elektronik kütüphaneler için de aynı olgu geçerlidir.

Güncel bilgiler ve son gelişmeler kullanıcılara aktarılabilir.
Kitapların fiziksel bakımı, düzenlenmesine gerek duyulmaz.
Çok yönlü giriş olarak bir kaynak birden çok kişi ve grup tarafından kullanılabilir.
Yer ve zaman sınırlanması ortadan kalkar.
Okuyucu sayısı artıkça, kullanıcılar ve kütüphane için maliyet düşer.
Kullanıcıların özellikleri tanımlanarak bilgi hizmeti verilebilir.
Bilgi kaynaklarına kullanıcıların zarar verebilmesi önenebilir.
Bilgi depolama kapasitesi oldukça fazladır.
İstenilen kaynağa anında ulaşılmasını sağlar.

Sınırlılıkları:

Kişilerin ilgili teknolojiyi kullanım bilgisinin yetersizliği.
Bilgi tarama motorlarının yeterince bilinmemesi.
Arama motorları tarafından bulunamayan birçok kaynağın mevcudiyeti.
Bilgi kaynaklarının iyi düzenlenmemesi.
Güncelliğini yitirmiş bilgilerin halen kullanılır olması.
Teknik konulardaki eleman yetersizliği.

5.Sonuç

“Teknolojinin değişimi ve gelişimi çok basittir. Asıl zor olan; sosyal, kültürel ve organizasyonel değişikliklerdir.” Sözü nü sarf eden Donal Norman günümüzde gerçek yaşantıda karşılaşılan sorunları bir cümleyle ifade etmiştir.

Bilgi depolama ve erişimin egemen ortamı elektronik ortam olmuştur. Kağıt ortamından elektronik ortama geçilmiştir. Ses, grafik, metin gibi unsurlar çoklu ortamlarda birleştirilmiştir.

Kütüphanecilerin kendilerini sürekli geliştirme yollarını aramaları, teknolojiye uyum sağlayarak hizmet verme zorunluluğunu duymuşlardır.

Çalışma ekiplerinin oluşturulması, işlerin bir kısmının elektronik ortamda yürütülmesi ve yeniden yapılanma gibi hususlar iş hayatında da yeni formlar yaratmıştır

Elektronik kütüphanelerde geliştirilen sistemler ve arama teknikleri İnternet üzerinden bilgilere erişimini kolaylaştırmaktadır. Ülkemizde bilgi kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacak politikalar geliştirilmeli, bilgi oto yolları aracılığıyla kütüphaneler ve bilgi merkezlerinde bulunan bilgiler paylaşılmalıdır. Klasik kütüphanelerden duvarsız elektronik kütüphanelere geçişte kullanıcı için zaman kaybı minimuma indirgenecek, Kütüphane ve bilgi merkezlerinin bütçelerinin üzerindeki yük hafifletilecek, bilimsel süreli yayınların fiyatlarındaki aşırı artışlar engellenmiş olacaktır.

Bilgi Teknolojileri kütüphaneciler için de değişik fırsatlar yaratmıştır. Bu fırsatların en önemlisi İnternet kavramı ve ortamıdır. İnternet; araştırmacının, kütüphanecinin ve kütüphanelerin yeni bir boyut kazanmasını sağlamıştır. İnternet imkanı olan ve ondan yararlanan kütüphane hizmetlerine yenilik kazandıran herhangi bir kütüphane bunu sergilemekten kıvanç duyar, ve bu teknolojinin de diğer üniversiteler tarafından

kullanılmasında yardımcı olur. Kütüphanelerde kataloglama işlemlerinin elle yapılıp düzenlendiği dönemlerde birimler birbirlerine eleman desteği yapar, farkına varılmadan hizmet içi eğitim gibi uygulamalı bir eğitim verilir. İnterneti öğrenmeyi, kullanmayı amaçlayan kütüphane çalışanları sitelerde paylaşım, dayanışma ve tartışma ortamlarını bulabileceklerdir. Sorunlar zaman ve mekan sınırı tanımadan daha rahat aktarılıp tartışma gruplarıyla paylaşılarak çözüme ulaşabilir.

E-Kütüphanenin verimli kullanılabilmesi için öncelikle Kütüphane çalışanlarının mesleki ve kişisel yeterlilikleri çok önemlidir. Kullanıcılarında ne aradıklarını bilmeleri ve sistemi iyi kullanmaları önemlidir.

Bilgi uzmanının bilgi kaynaklarının içeriği hakkında derin bilgisi olmalıdır. Bilgi kaynaklarının içeriğini eleştirel bir gözle değerlendirebilmeli ve gerekli görülürse bilgiyi süzebilmelidir.

Kurum veya kurumdaki kullanıcının konusuna uygun uzmanlaşmış bilgisi olmalıdır. Kurum içi ya da dışındaki bireyler tarafından kullanılacak özel bilgi ürünleri geliştirebilmelidir.

Değişen ihtiyaçlara cevap verecek şekilde bilgi hizmetlerini sürekli olarak geliştirebilmelidir.

Etkin iletişim becerileri olmalıdır.

Liderlik yapabilmelidir. Mesleki dayanışmanın bilincinde olmalıdır.

Yeni uygulamaları ortaya çıkarabilmelidir.

Değişim gösteren bir dönemde esnek ve olabildiğince pozitif olmalıdır.

Bilgi Teknolojisi ve iletişim standartları oluşturularak çevrimiçi kataloglar, veri tabanları vb. ortak kullanıcı arabirimleri aracılığıyla kullanabilmeleri sağlanabilir.

Daha fazla kişinin İnternet hizmetlerinden faydalanabilmesini sağlamak için kullanımı basit uygulamalar geliştirilmeli ihtiyaç dahilinde ağ bilgisine sahip elemanlar yetiştirilebilir.

Değerli tarihi belgelerin zarar görmemesi ve kayıp olmaması için elektronik arşivler oluşturulabilir.

Koleksiyon geliştiren Yüksek Öğretim Kurulu Dökümantasyon Merkezi, Milli Kütüphane, Üniversite kütüphaneleri gibi kurumlar mevcut bulunan kitap ve dergilere ilişkin bibliyografik bilgilere İnternet aracılığıyla erişim sağlamayı gerçekleştirebilir.

Bilişim Teknolojilerinin kütüphaneler için de öneminin çok büyük olduğu bilinmektedir. Ancak kütüphanecilerin kendilerine bilişim teknolojilerini kullanımına hazırlamaları halinde, kütüphanelerin daha erken istenilen duruma geleceği bilinen gerçektir.

Kaynaklar

1. Alkan, N. "Günümüz kütüphanecisinin Yeterlilikleri." 21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Ulusal Sempozyum. 19-20 Nisan 2001 Hatay
2. Varol, N. "Bilgiye Erişimde Yeni Teknolojiler" 21. Yüzyıla Girerken Enformasyon Olgusu Ulusal Sempozyum. 19-20 Nisan 2001 Hatay
3. Olcay, Erol "Ankara'daki Üniversite Kütüphanelerinde Çalışan Kütüphanecilerin Almış oldukları İnternet Eğitimi" II Türkiye'de İnternet Konferansı 14-15 Aralık 1996 İstanbul Yeditepe Üniversitesi

4. Ünak Haber Bülteni Sayı: 11
5. <http://www.trakya.edu.tr/bilar/kitap9.htm>
6. <http://www.data-prints.com/in-eris.htm>
7. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~tonta/yayinlar/altyapi96.htm>